

ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИДА ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Matiyazova Sanobar Rajabbayovna

Tashkent davlat iqtisodiy universiteti dotsent,(PhD)

matiyazova@gmail.com

Аннотация

Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotda logistika industriyasining ahamiyati, xalqaro bozorlarga kirish imkoniyatlari, logistik xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish masalalari ko'rib chiqilgan. Samarali logistika zanjirlarni ishlashi va bozor talablariga zudlik bilan javob berish imkoniyati hamda bugungi iqtisodiy munosabatlarda logistika infratuzilmasining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, logistika industriyasi orqali iqtisodiy barqarorlik, samaradorlikni oshirish hamda tashqi savdoni qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: YAIM, eksport, import, logistika industriyasi, logistika infratuzilmasi, iqtisodiy o'sish, global raqobatbardoshlik, tashqi savdo, yetkazib berish tizimining boshqaruvi, transport infratuzilmasi, Logistika samaradorligi.

Kirish (Introduction/Vvedenie).

Logistika xizmatlari mahalliy iqtisodiyot ichida tarmoq aloqalarini ta'minlaydi. Shuningdek, u ichki iqtisodiyotni xalqaro iqtisodiyot bilan bog'laydi. Mahalliy iqtisodiyotning turli o'zaro bog'liq ishlab chiqarish tarmoqlari (qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi, turizm va boshqalar) samarali transport va logistika tizimlari bilan mustahkamlanadi, chunki ishlab chiqaruvchilarning maqsadlaridan biri o'z tovarlarini iste'molchilarga eng qisqa vaqt ichida va tejamkor tarzda xavfsiz tashishdir [4].

Yuk oqimlarining o'sishi global, mintaqaviy va mahalliy darajadagi iqtisodiy tizimlardagi zamonaviy o'zgarishlarning asosiy tarkibiy qismidir. Ushbu o'zgarishlarni nafaqat miqdoriy, balki tarkibiy jihatdan ham hisobga olish, ularni kelajakda amalga oshirishda logistika sanoatining rolini ko'rib chiqishni yanada zarur qiladi.

Strukturaviy o'zgarishlar asosan ishlab chiqarish geografiyasiga ega ishlab chiqarish tizimlarini o'z ichiga oladi, operatsion o'zgarishlar esa asosan tarqatish geografiyasiga ega yuk tashish bilan bog'liq jarayondir [5].

Xususan, Xitoyda logistika sanoati milliy iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi strategik sektor sifatida aniqlangan bo'lib, YaIM va ish o'rinlarini yaratishga sezilarli hissa qo'shadi [10,11]. Umuman olganda, logistika sanoatining ahamiyati uning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, bandlik imkoniyatlarini yaratish va global savdo dinamikasini oshirish qobiliyatidir.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish. (Adabiyotlar sharhi, adabiyotlar tahlili).

Logistika sanoatining mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ahamiyati ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar uchun dolzarb mavzu bo'lib kelgan va bu sohada ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, logistika sanoatining rivojlanishi mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Logistika sohasi tovarlar va xizmatlarning samarali harakatlanishini osonlashtirish va oxir-oqibat iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish orqali mamlakat yalpi ichki mahsulotida muhim rol o'ynaydi.

Mashhur xorijiy iqtisodchi Y.K. Saxena o'z tadqiqotida Hindistondagi logistika sektori YaIMning 5 foizini tashkil etishini va aholining katta qismini ish bilan ta'minlashini, yiliga milliardlab tonna tovarlarni tashishini ta'kidlagan [12] .

H. Nguyenning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, logistika samaradorligi indeksi (LPI) YaIM o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy rivojlanishda logistikaning ahamiyatini ta'kidlaydi [13] .

K. Sharipbekovanning so'zlariga ko'ra, logistika samaradorligi nafaqat iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladi, balki mamlakatlarning umumiy raqobatbardoshligiga ham hissa qo'shadi va logistika sektorining global miqyosda iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi muhim rolini namoyish etadi [14] .

D. Vasilkivskiy va boshqalarning fikriga ko'ra, xalqaro logistikaning rivojlanishi globallashtirish sharoitida ham muhimdir, chunki u jahon savdosi va iqtisodiy munosabatlariga ta'sir qiladi, logistikaning makroiqtisodiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligini aks ettiradi. Olimning tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, COVID-19 pandemiyasi logistika sanoatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatdi, makroiqtisodiy rivojlanish va savdo ko'rsatkichlariga ta'sir ko'rsatdi [15] .

Pandemiya onlayn tijoratga talabni ham oshirdi, bu esa biznes samaradorligini saqlab qolish va o'z vaqtida yetkazib berishni ta'minlash uchun ishonchli transport kompaniyalarining muhimligini ta'kidladi.

Vang va boshqalar Xitoy sanoat assotsiatsiyasi jadvalidan foydalanib, Xitoy logistika sanoatining iqtisodiy ta'sirini tahlil qilishdi va ushbu tadqiqot kelajakda Xitoyning logistika sanoati siyosatini ilgari surishga yordam berdi.

Xinyue, Tian va boshqalarning tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Xitoy logistika sanoatining ishlab chiqarishni rag'batlantirish koeffitsienti 2,7956 ni, chiziqli hamkorlik koeffitsienti esa 4,6270 ni tashkil etdi, bu esa mamlakat logistika sanoati milliy iqtisodiyotni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlovchi asosiy strategik sanoat ekanligini ko'rsatadi [16] .

S. Sezer va boshqalar o'z tadqiqotlarida transport va kommunikatsiya logistika o'zgaruvchilarining 34 ta OECD mamlakatlarida iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir qilganini o'rganib chiqdilar va logistika sanoatini tashkil etuvchi transport sanoati

o'zgaruvchilari va kommunikatsiya sanoati o'zgaruvchilari OECD mamlakatlarida aholi jon boshiga daromadning oshishiga hissa qo'shganini aniqladilar [17] .

Tadqiqot natijalariga ko'ra, davlatlarning iqtisodiy o'sishi va rivojlanish darajasini tushunishga imkon beradigan eng muhim elementlar bu qiziqish bildirayotgan mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlaridir. Bu ko'rsatkichlar qanchalik ijobiy va yuqori bo'lsa, ular odamlarning iqtisodiy, ijtimoiy, psixologik va madaniy tuzilishiga shunchalik ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Admir Muslija va boshqalar global miqyosdagi yettita yirik (G7) rivojlangan iqtisodiyotlar misolida logistika sektori-hukumat iste'mol-o'sish munosabatini o'rganishdi.

Olimlarning tadqiqotlari natijalariga ko'ra, logistika sektori havo yuklaridan foydalanganda yanada jozibador bo'ladi, bu esa G7 mamlakatlarining transportdan tezroq va samaraliroq foydalanish tendentsiyasi bilan ijobiy bog'liqlikni ko'rsatadi

Tadqiqot o'tkazishda qo'llaniladigan usullar (Metodlar/Metodlar).

Tadqiqotda ilmiy abstraksiya, guruhlash, taqqoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa usullar qo'llanilgan. Maqolada logistika sanoatining mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ahamiyati ilmiy abstraksiya usuli yordamida asoslab berilgan. Shuningdek, logistika sanoatining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushiga asoslangan iqtisodiy tahlil usullaridan foydalangan holda emissiya modeli ishlab chiqilgan .

Olingan natijalar (Results/Rezultaty).

Tahlil natijalari logistika sanoatining milliy iqtisodiyotdagi rolining mamlakat iqtisodiyotiga va kelgusi yillarda uning istiqbolli o'sish dinamikasiga ta'sirini ko'rsatadi. Shu bilan birga, logistika sanoatining rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi holatlar va ularni bartaraf etish yo'llari asosli.

Tahlil (Tahlil).

Xorijiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logistika sohasi mamlakat iqtisodiyotining real sektorida muhim rol o'ynaydi, savdoni osonlashtiradi, tovarlarning samarali harakatlanishini ta'minlaydi va umumiy iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. U turli iqtisodiy tarmoqlarning uzluksiz ishlashi uchun zarur bo'lgan transport, omborxona, inventarizatsiya va axborotni boshqarish kabi keng ko'lamli faoliyatni o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda logistika sohasi tovarlar va xizmatlar narxidan tortib, global bozorda biznesning raqobatbardoshligigacha bo'lgan hamma narsaga ta'sir qiladi. Logistika sohasining iqtisodiy ahamiyati tashqi savdo, transport va umumiy iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi turli sohalarni qamrab oladi.

Logistika sohasi globallashtirishni qo'llab-quvvatlashda juda muhimdir.

Bu mamlakatlarga tovarlarni chegaralar orqali olib o'tish uchun zarur bo'lgan infratuzilma va xizmatlarni taqdim etish orqali xalqaro savdoda ishtirok etish imkonini beradi. Samarali logistika tarmoqlari mamlakatlarga o'zlarining qiyosiy afzalliklaridan

foydalanishga, mahsulotlarini jahon bozorlariga eksport qilishga va zarur tovarlar va xom ashyolarni import qilishga yordam beradi.

Logistika sanoati iqtisodiy o'sishning asosiy omili hisoblanadi. U yuk mashinalari haydovchilari va ombor ishchilaridan tortib, logistika menejerlari va IT mutaxassislarigacha bo'lgan turli ko'nikma darajalarida keng ko'lamli ish imkoniyatlarini yaratadi. Xuddi shunday, portlar, aeroportlar, magistral yo'llar va omborlar kabi logistika infratuzilmasiga investitsiyalar ulanish va qulaylikni yaxshilash orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi.

Mijozlarning qoniqishi biznes muvaffaqiyatining asosiy omili hisoblanadi va logistika sohasi bunda muhim rol o'ynaydi. Samarali logistika operatsiyalari mahsulotlar mijozlarga aniq va o'z vaqtida yetkazib berilishini, ularning kutganlarini qondirishini yoki ulardan ham oshib ketishini ta'minlaydi. Murakkab kuzatuv va yetkazib berish tizimlari mijozlarga buyurtmalari haqida real vaqt rejimida ma'lumot beradi, shaffoflik va ishonchni oshiradi.

Logistika sanoati tobora barqarorlikka va uning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga e'tibor qaratmoqda. Yoqilg'i tejamkor transport vositalaridan foydalanish, yetkazib berish yo'nalishlarini optimallashtirish va energiya tejamkor saqlash yechimlarini joriy etish kabi yashil logistika amaliyotlarini qo'llash orqali sanoat uglerod izini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Logistika sohasi, shuningdek, mamlakatning makroiqtisodiy dinamikasining ajralmas qismi bo'lib, savdoni kengaytirish, ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish, globalizatsiyani qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, mijozlar ehtiyojlarini qondirish va barqarorlikni ta'minlashni o'z ichiga olgan ko'p qirrali rol o'ynaydi. Iqtisodiy jarayonlar Integratsiya jarayonida samarali va innovatsion logistika tizimlarining ahamiyati ortib bormoqda.

Logistika sohasi mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarida muhim ahamiyat kasb etmoqda (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Logistika xizmatlari va mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarining dinamik tahlili¹

Yo'q	Iqtisodiy ko'rsatkichlar	20 21	20 22	202 3	202 4	202 5	O'sish dinamikasi 2022-2018
------	--------------------------	-------	-------	-------	-------	-------	--------------------------------

¹<https://stat.uz/> ma'lumotlari asosida mustaqil ravishda ishlab chiqilgan.

							<i>yillarga nisbatan % da</i>
1	YaIM (milliard dollar)	426 641	532 712.5	605,514.9	7384 25.2	896617.9	210.15
2	Tashqi savdo aylanmasi (million AQSh dollari)	33430	41751	36256.1	42170.5	50500.3	151.06
4	Investitsiya hajmi (milliard so'mda)	124231.3	195927.3	210195.1	239552.6	266240	214.30
5	Transport xizmatlari (milliard so'm)	44159.4	54473.5	53662.9	67202.9	83985.6	190.18

1-jadvalda 2021-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davr uchun mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va logistika xizmatlarining dinamik ko'rsatkichlari keltirilgan.

Bu davrda milliy iqtisodiyotning yalpi ichki mahsuloti 210,15% ga, tashqi savdo aylanmasi 151,06% ga, investitsiyalar hajmi 214,30% ga va transport xizmatlari 190,18% ga o'sganini ko'rish mumkin. Shuningdek, ushbu iqtisodiy ko'rsatkichlar tanlangan davrda barqaror o'sish tendentsiyasini ko'rsatdi.

Shuningdek, 2021-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davrda yalpi ichki mahsulot, tashqi savdo aylanmasi va transport xizmatlariga investitsiyalar hajmi o'rtasidagi ijobiy korrelyatsiyani ularning o'zaro bog'liqlik dinamikasi bilan izohlash mumkin.

1. YaIM o'sishi va transport xizmatlari:

Iqtisodiy faoliyatda, YaIM o'sishi bilan iqtisodiy faoliyat kengayadi, bu esa ishlab chiqarish va iste'molning oshishiga olib keladi. Bu faoliyat tovarlar va odamlarni tashish uchun yanada mustahkam transport xizmatlarini talab qiladi. Infratuzilmaga investitsiyalar: Rivojlanayotgan iqtisodiyot ko'pincha transport tarmoqlarini o'z ichiga olgan infratuzilmaga ko'proq davlat va xususiy investitsiyalarni olib keladi.

Yaxshilangan infratuzilma transport xizmatlarining samaradorligi va quvvatini oshiradi. Biznesda biznes rivojlanayotgan iqtisodiyotda faoliyatni kengaytirishga moyil bo'lib, xom ashyo, tayyor mahsulotlarni tashish va ishchi kuchi harakatiga bo'lgan ehtiyojni oshiradi.

2. Tashqi savdo aylanmasi va transport xizmatlari

Savdo o'sishi: Tashqi savdo aylanmasining yuqori bo'lishi eksport va import qilinadigan tovarlar hajmining oshganligini ko'rsatadi. Bu transport xizmatlariga bevosita ta'sir qiladi, chunki ular tovarlarni ishlab chiqaruvchilardan portlarga va portlardan oxirgi manzillarga olib boradi.

Logistika infratuzilmasini optimallashtirish ushbu sohaga investitsiya kiritishda yuqori savdo hajmlarini samarali boshqarish uchun juda muhimdir. Bunga yaxshi transport tarmoqlari, omborxonalar va texnologiyaga asoslangan logistika yechimlari kiradi. Kengaytirilgan tashqi savdo mamlakatni global ta'minot zanjirlariga integratsiyalashtiradi, bu esa xalqaro standartlar va muddatlarga javob beradigan ishonchli va keng qamrovli transport xizmatlarini talab qiladi.

3. Investitsiya hajmi va transport xizmatlari

Infratuzilmani rivojlantirishga investitsiyalarning ko'payishi asosan infratuzilmani, jumladan, avtomobil yo'llari, temir yo'llar, portlar va aeroportlar kabi transport infratuzilmasini sezilarli darajada rivojlantirishga olib keladi. Ushbu rivojlanish transport xizmatlarining quvvati va samaradorligini oshiradi. Yuqori investitsiyalar transport va logistika sohasida avtomatlashtirish, kuzatuv tizimlari va takomillashtirilgan avtoparklar kabi ilg'or texnologiyalarni joriy etish imkonini beradi, bu esa xizmat ko'rsatish sifati va ishonchliligini oshiradi. Investitsiyalar, shuningdek, logistika sohasining quvvatini oshirishga, jumladan, logistika mutaxassislarini o'qitish va uskunalarni yangilashga yo'naltiriladi. Bu xizmat ko'rsatishni yaxshilashga olib keladi.

Transport infratuzilmasi va xizmatlariga investitsiyalar iqtisodiyotga multiplikator ta'sir ko'rsatadi. Yaxshilangan transport xizmatlari xarajatlarni kamaytiradi va tovarlar va odamlar harakati tezligini oshiradi, iqtisodiy faollikni yanada rag'batlantiradi va YaIM o'sishiga hissa qo'shadi.

2021-2025 yillar oralig'ida YaIM, tashqi savdo aylanmasi va transport xizmatlariga investitsiyalar o'rtasidagi ijobiy korrelyatsiya bu omillarning bir-birini qanday mustahkamlayotganini ko'rsatadi. Iqtisodiy o'sish transport xizmatlariga talabni oshiradi va transport infratuzilmasi va xizmatlariga investitsiyalar kelajakdagi iqtisodiy faoliyat va savdoni osonlashtiradi, bu esa rivojlanishning yaxshi siklini yaratadi.

Xulosa.

Tadqiqotga ko'ra, logistika sanoatining mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ahamiyatini o'rganish bo'yicha o'tkazilgan tahlil va xulosalar natijasida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Logistika sohasi mamlakat iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi va iqtisodiy o'sish, savdo va investitsiyalarning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. 2021 yildan 2025 yilgacha bo'lgan ma'lumotlar logistika sohasi va yalpi ichki mahsulot, tashqi savdo aylanmasi va investitsiyalar hajmi kabi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasida sezilarli ijobiy bog'liqlikni ko'rsatadi.

1. Logistika sohasi iqtisodiy o'sishning asosiy omili bo'lib, buni YaIMning 210,15 foizga o'sishi tasdiqlaydi. Samarali logistika xizmatlari tovarlar va xizmatlarning uzluksiz harakatlanishini osonlashtiradi, samaradorlikni oshiradi va biznesning yanada samarali ishlashiga imkon beradi.

2. Tashqi savdo aylanmasining 151,06 foizga o'sishi bilan logistika sektorining savdoni rivojlantirishdagi roli yaqqol ko'rinib turibdi. Ishonchli va samarali logistika xizmatlari ichki bozorlarni global ta'minot zanjirlari bilan bog'lash, mamlakat eksportining raqobatbardoshligini oshirish va zarur tovarlarning o'z vaqtida import qilinishini ta'minlash uchun juda muhimdir.

3. Investitsiyalar hajmining 214,30 foizga o'sishi logistika sohasining investorlar uchun jozibadorligini ta'kidlaydi. Transport tarmoqlari, omborlar va texnologiyalar kabi logistika infratuzilmasiga investitsiyalar iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash va mahalliy va xorijiy investitsiyalarni yanada jalb qilish uchun juda muhimdir.

4. Transport xizmatlarining sezilarli darajada o'sishi (190,18%) uzluksiz infratuzilmani rivojlantirishning muhimligini ta'kidlaydi. Transport infratuzilmasiga investitsiyalar nafaqat iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi, balki logistika xizmatlarining umumiy sifatini yaxshilaydi, xarajatlarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi.

Adabiyotlar/Adabiyotlar

1. DEVLIN, J. va YEE, P. (2005). "Rivojlanayotgan mamlakatlarda savdo logistikasi: Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika misolida", Jahon iqtisodiyoti, 28-jild, 435-456-betlar.

2. Djalilov, F., & Maxmudov, S. (2022). MAKROIQTISODIY JARAYONLARDA IMPORT OPERATSIYALARI VA LOGISTIKA XIZMATLARINING EKSPORT BAHOLASHIGA TA'SIRI. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 10(6), 191-202.

3. LAKSHMANAN, T. R, SUBRAMANIAN, U., ANDERSON, W. va LEAUTIER, F. (2001). "Transport va savdoni osonlashtirish integratsiyasi", Rivojlanish yo'nalishlari (Vashington, Kolumbiya okrugi: Jahon banki).

4. Maxmudov, S. (2022). Tizim rolini baholashda logistika iqtisodiyoti. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(4), 296-307.
5. Maxmudov, S. (2022). Tizim logistikasining roli va eksport kompaniyalarining rivojlanishi. Iqtisodiyot va ta'lim, 23, 504-519.
6. (2023). Hindiston logistikasining kelajagini tasavvur qilish. Xalqaro ko'p tarmoqli tadqiqotlar jurnali, 5(2) doi : 10.36948/ijfmr.2023.v05i02.2756
7. Yan, B., Yao, B., & Zhang, C. (2023). Sanoat tuzilmasi, logistika sanoati va iqtisodiyotning yuqori sifatli rivojlanishi. Plos one, 18(5), e0285229.
8. Maxmudov, S. (2022). VAR, ARDL va ARIMA MODELLARI ASOSINDA MILLIY IQTISODIYOTDA EKSPORT VA IMPORT OPERATSIYALARINING EQONOMETRIK TAHLILINI BAHOLASH: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a29. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(3), 184-197.
9. Dmytro, Vasytkivskiy., OV, Yaremenko., Yaroslava, Mudra. (2022). Logistika xalqaro iqtisodiy jarayonlar mexanizmi sifatida. Ukraina jurnali appropriate Economy, 7(4):98-104. doi : 10.36887/2415-8453-2022-4-13
10. Mahmudov, S. (2022). ANALYZ ISTochNIKOV FORMIROVANIYA FINANSOVYX RESURSOV LOGISTIKHESKIH PREDPRIYATIY. Iqtisodiyot va ta'lim , 24(1), 344-351.